

Ciprian Porumbescu emlékére

Néptünk régi hagyománya, hogy megtisztelt azoknak emlékét, akik a múltban hőstetteikkel, gondolkodásukkal vagy tudományos és művészi alkotómunkájukkal hozzájárultak a román társadalom előrehaladásához. Ma, amikor a román zeneművészet nagyszerűen felvirágzott, oly magas szintre emelkedett a szocialista társadalom körülményei között, s a Porumbescu halála óta eltelt száz év óriási fejlődéshez vezetett országunkban, hálával illik emlékeznünk előfutárainkra, az úttörőkre, akik a múlt nehéz körülményei között megvetették a román művészet és kultúra alapjait.

Aki nem mérlegel kellő elmélyüléssel, annak szemében az előfutárak alkotásai inkább dokumentációs értéket képviselhetnek. De erről az úttörő alkotómunkáról szólva nemcsak a kezdeti nehézségekre kell figyelniük — hiszen Ciprian Porumbescu és társai olyan történelmi körülmények között dolgoztak, amelyek nem kedveztek kultúránk fejlődésének, zenénk pedig a népdalról alig tért át a fejlettebb zenei formákra — hanem az alkotók szoros kapcsolatára is a társadalom életével. A múlt

századi román zeneszerzők legreprezentatívabb alkotásai a kor román társadalmának a szabadságért és a haladásért vívott harcából merítettek ihletet.

Ezek közé az úttörők közé tartozik Ciprian Porumbescu is, akit születésének 130. és halálának 100. évfordulója alkalmából ünnepelünk az idén. Bár keveset élt, s így nem hagyhatott hátra túlságosan gazdag zenei életművet, ő az a George Enescu megelőző időszak zeneszerzői közül, akinek hazafias dalait és rendkívül dallamos kamaradarabjait széles körben ismerik és becsülik ma is a zenekedvelők. Tehetségének bizonyítéka mindenekelőtt gazdag dallamvilága, amelyre a közsímtől *Ballada hegedűre és zongorára* csak a számos példák egyike. *Új Hold* című operetteje tele van olyan dallamokkal, amelyek maig megőrizték frissességüket, akár csak zongorára és hegedűre vagy csak zongorára írt darabjainak többsége, valamint néhány kamaraműve. Kora zenei ízlésének megfelelően Ciprian Porumbescu arra törekedett, hogy muzsikája minél hozzáférhetőbb legyen a hallgatóság számára. Porumbescu és kortársai hatékony társadalmi szerepet

akartak vállalni, s hogy megfelelő visszhangra találhassanak az egyre sokasodó zenehallgatók körében, olyan zenei műfajokhoz folyamodtak, amelyeket könnyebben megért a közönség. Így fejlődött a hazai muzsika a mind összetettebb zenei formák felé, míg a mennyiségi sokasodás eredményeképpen bekövetkezett az a minőségi változás, amelyet George Enescu lángeszű alkotóművésze jelentett.

Abban az időben, amikor román zeneszerzőinkre a román zeneművészet megalapozása várt, Porumbescu is, akárcsak a többi előfutár, hangsúlyozottan nemzeti jelleggel komponált. Szerzeményeinek ihletforrása az a népi zenekincs volt, a népdalok és táncdalok sokasága, amelyeket szülőföldjén, Bukovinában tanult a parasztoktól mint kisgyerekek.

De Ciprian Porumbescu életműve, akárcsak a többi múlt századi zeneszerzőé, nemcsak művészi szükségletet elégített ki, hanem erőteljesen kifejezte a korszak és benne a zeneművészet haladó politikai törekvéseit. Caudella, Flechtenmacher, Dima, Mureșianu, Mucicescu és mások reprezentatív műveinek mondanivalója ezeket a haladó törekvéseket fejezte ki, Porumbescu életműve pedig sajátosan tükrözte az osztrák uralom alatt élő Bukovinai románok szabadságküzdelmét. Az olyan kórusművek, mint a *Román haza*, az *Egyesülés-himnusz*, a *Román szív*, a

Latin nemzetiség éneke, a román katonai ódája és mások hangot adtak a Habsburg iga alól való felszabadulásért és a Moldával való újraegyesítésért küzdő románok szabadságtörekvéseinek, és hódolattal adóztak olyan nagy történelmi eseményeknek, mint a fejedelmek egyesülése, a függetlenségi háború, Alexandru Ioan Cuza fejedelemsévé választása stb. Hazafias dalai közül kettő, a *Trei culori* és a *Pe-al nostru steag* magas rendű politikai jelentőségre tett szert, mivel a *Trei culori* dala Románia Szocialista Köztársaság Állami Himnusza lett, a *Pe-al nostru steag* pedig a Demokratikus Szocialista Egységfront himnusza. Diákkorában, az *Arboroasa* diákkórus karmestereként Ciprian Porumbescu részt vett a bukovinai politikai mozgalmakban, ezért az osztrák hatóságok börtönbe vetették, s a börtön mostoha körülményei sürgették a zeneszerző korai halálát.

Ciprian Porumbescu alakja tehát az elkötelezett művész példája az utókor szemében. Nem véletlenül viseli nevét a bukaresti Zenekonzervatórium, mert ez a név mindenkor a művész honszeretetének és áldozatkészségének a jelképe, és mindig eszébe fogja juttatni a jövő múzsjátékosainak, zeneszerzőinek és előadóművészeinek, hogy a román társadalom haladását művészettel szolgálja a legszebb, legnemesebb kötelesség.

Az egyetlen

Nem tudom, ki találhatta ki azt a — már-már szólásmondás-ként, közhelyként élősködő — szamárságot, hogy „senki sem nélkülözhetetlen”. E szlogenek rendszerében ennek épp az ellenkezője igaz: az, hogy senki sem nélkülözhető! Legalábbis elvben. Ha az élet úgy hozza, hogy valakiről kiderül, nélküle is jól megvagyunk, sőt esetleg jobban is, mint vele, azt kivételes bajnak, szerencsétlenségnek, természetellenességnek kell tartanunk.

Társadalmunk zömét nélkülözhetetlen emberek teszik. Egyikük sem olyan, mint a másik, egyik sem helyettesíti a másikat maradéktalanul. E zömből emelkednek ki azok, akiket személyi képességeik és érdemeik adott helyzetben a „legnélkülözhetlenebbek” osztályába emelnek, akik nélkül nem hogy egyenesebb volna az életünk, hanem egyenesen elképzelhetetlen.

Ami e nagy igazságoknak a zenei életben való érvényesülését illeti, bizvást elmondhatom: társadalmunk nem szűkölködik nélkülözhetetlen hegedűsökben és zongoratanároknak, zenekritikusokban és beatatanároknak. Ez így a romániai magyar zenei élet viszonylatában is bátran elmondható, amely azonban az országoshoz képest fájdalmasan szegény például zenetörténészekben. E roppant fontos tudományágban Benkő András voltaképpen egyetlenünk, „legnélkülözhetlenebb-

bünk”. Mestere, Lakatos István mellett följelölve és az iránta való tanítványi, majd kartársi hűségben mindmáig megmaradva évtizedek óta ő a legtermékenyebb zenetörténésznünk, amióta pedig a kilencvenesztől közelítő, megromlott látású mester kilépett a dolgos emberek sorából, immár egymaga kell hogy helytálljon mindazért, ami a hazai magyarság zenetörténetével kapcsolatos igény: ő kutatja sokszázados zenetörténeti forrásainkat, ő adja közre múltbeli nagyjaink zenei hagyatékát, ő tartja számon, hogy kiről mikor mit írt a zenei sajtó, hogy melyik kórus mikor és hol mit énekelt meg, hogy ki írta ezt meg ezt a zenei tankönyvet. Ha mellette föl is tűnnek zenetörténészként másvalakik, akik egy-egy idevágó kérdésben elmélyülve olykor érdemlegest, értékeset is teljesítenek, ez az ő gondjain aligha könyvit. Benkő András ugyanis a földadatok teljességére vállalkozó zenetörténész, aki zenei múltunk egyetlenével foglalkozik s már a jelen eseményeit is zenetörténeti szemmel mérlegeli és jegyzi föl a jövő számára. Ráadásul nem elégszik meg a romániai magyar zenetörténész legsajátabb földadataival. Dolgozataival a román zenetörténetírásban is jelen van, és az egyetlen zenetudományban is, például a zenei nyelv bizonyos elemeinek kutatójaként.

Ő az első magyar, aki Romániában zenedoktorátust szerzett. Bartók Béla romániai hangversenyei című művével lekörözte például a magyarországi Bartók-kutatást is, mert Bartók Béla

magyarországi hangversenyei címmel nem született még teljességigényű monográfia. Neki köszönhetjük nagyobb részt, amit például Apáczai Csere vagy a két Bolyai zene tudományosságáról tudunk, Lassutól Bartókig számos nagy zeneszerző hazai kapcsolatainak megannyi adalékát, számos forrás szakszerű feltárását, nem utolsósorban azt is, hogy tudományos és tanári munkássága mellett tudományos szervezői munkára is vállalkozik: az emlékeztetés Seprődi-kötet, az 1980-as Zenetudományi irások és azóta összeállított, a megjelenés útját járó kötetek szerkesztőjeként.

Hatvanadik születésnapján ezután frandó könyveit, tanulmányait, közleményeit is meg kell neki köszönnünk, ez előlegező gesztussal sürgött türelmenségünket kifejezendő, mert jól tudjuk, hogy a forrásanyag, amit összegyűjtött és ami számtalan irattartó-jában, dobozaiban földolgozásra vár, alighanem több életre is elegendő. Ezért nem állom meg, hogy eddig szerzett műhatatlan érdemeinek fölemlegetése után ne tegyem szót az ezután szerzendőket is. Nemcsak egy egykori tanítvány reverenciájával, hanem afféle zenei közügyérként is kívánom neki, tiszta szívből és sokunk közérdekére gondolva: ad multos annos, kedves és oly igen nélkülözhetetlen Benkő Andrásunk! Jó egészségben, sokak irigylte munkaképességed birtokában teljenek életed ezutáni évtizedei is!

LÁSZLÓ FERENC

Centenárium Wagner-hírekből

● *Sonata in B dur, Polonaise négy kézre, Fantasia, Grosse Sonate, Lied ohne Worte, Polka*... Kinek a zongoraműveit kínálhatja a gyűjteményes kötetben Schott, a nagy tekintélyű zenekiadó? Igen, bármennyire is nehéz elhinnünk: ezek Richard Wagner alkotásai. Most megjelentek. Vajon meghalljuk-e őket? ● 1983 első két hónapjában a nyugatnémet televízióadó a teljes tetralógiát közvetítették. Az Eulenburg erre az alkalomra hozta ki a négy opera zsebpártitúráját, hogy a zenebarátok adás közben a kottába is bele-belepillanthassanak. „Zsebpártitúráját”? A reklám szerint azt, bár 4410 partitúraoldálny kiadványról van szó, amely csak öt kötetben fért el, tekintettel arra, hogy a negyedik zenedrámat, az *Istenek alkonyát* terjedelme miatt meg kellett osztani. ● Két kötetet tesz a tizenegy alapvető fontosságú Wagner-mű vezérmotívumainak katalógusa. Jubileumi díszkiadását csaknem ponyvaáron dobták piacra. ● Justus Noll Wagner álmairól közlő folytatásos esszé a *Neue Zeitschrift für Musik* idei számaiban. Freudon kívül nincs jelentős szemlélyiség, akinek álmait oly pontosan ismernek, mint a Wagnerét — állítja előljáróban. (Honnan tudhatni, hogy azokat a csuda érdekes álmokat alva ötlötte ki Wagner, nem ébren? — kérdi egy gyanakvó olvasó, akinek kilette titok.) Idevág, hogy Kroó György bravúros tetralógia-elemzésének — amely „négy tanulmány a Nibelung gyűrűjéről” alcímmel szerénykedő, 400 lapnyi kötet — ez a címe: *Heilvács avagy délutáni álom a kanapén. A*

Rajna kincsének hangszerezés bevezetését ugyanis délután, a kanapén alukálva hallotta meg Wagner. ● Negyedszer rajtolt Wagner műveinek összkiadása. Először maga a mester akarta közreadni őket, de beleunt a szöveg-gondozói és korrektori munkába. Másodsor, a századfordulón Michael Belling futott neki a földadatnak. Tíz kötetet jelentett meg — főleg zsenéket — a kiváló Bayreuth-irigens egyéni elképzeléseire valló — a „hagyományokra” hivatkozó, önkényes — változtatásokkal. A vállalkozásnak Balling halála vetett véget 1925-ben. A harmincas években kiváló Wagner-kutató, Otto Strobel kezdett bele egy „igazi” összkiadás filológiai előmunkálatába. Zenetörténeti veszteség, hogy nem jutott túl az előmunkálatokon, a világháború kitörése miatt. A napjainkban megjelenő összkiadásért legmagasabb fokon Carl Dahlhaus és Egon Voss felel. Munkatársaik segítségével Augiász istállóit kell kitakarítaniuk — annyi apokrif „javítás” található a közközben forgó kottákban. A teljességgel ismeretlen Wagner-műveket is közkinccsé kell tenniük, már csak azért is, hogy a kimagasló remekek hátterét is megismerje a világ. Tizenkét kötetet tesznek ki csak a művekkel kapcsolatos, megértésükhöz nélkülözhetetlen Wagner-dokumentumok. Ez az összkiadás nemcsak a wagnerianusok és a bayreuthianusok harcos korlátoltságát hivatott ellensúlyozni, nemcsak a hívek hamis hittételeit leplezi le a tudományosság egyértelmű, meggyőző eszközeivel, hanem a Wagner gerjesztette mítoszokat, ferdítéseket és fél igazságokat is kritikailag mérlegeli. Ami a forráshelyzetet illeti, Egon Voss nemrég tájékoztatta a közvéleményt: a kéziratoss partitúráknak, amelyeket Wagner királyi

mecénásának, II. Lajosnak ajándékozott és amelyek 1939-ben Hitler személyes tulajdonába kerültek, nyomuk veszett. Közük volt például *A Rajna kincse* és *A Walkür*. ● „A másik” Bayreuth híreiből Augusztusban a fiatal zeneművészek nemzetközi találkozóján Lortzing *Hans Sachs* című operáját játszik, a szimfonikus zenekar műsorának súlypontjában Mahler Első szimfóniája áll. A mesterkurzusok előadói között Gheorghe Músat nevével olvassuk, nem először, mert a kolozsvári trombitaművész és -tanár rendszeresen tanít Bayreuthban. A részt vevő ifjak sokszorosan leszállított, csaknem jelképes áron nézhetnek meg hét Wagner-előadást. Ezek: *Trisztán, Mesterdalnokok, Parsifal, a Ring*. ● Szívesen utazom minden évben Bayreuthba, az ünnepek fényes megnyitójára, és ez így lesz 1983-ban is. De a mesternek egynél több zenedrámat meg a Wagner-évben sem fogom élvezni tudni. Művei egy hátrádkkal megvert politikus számára egyszerűen túl hosszúak. Aláírás: Franz-Joseph Strauss. ● Wagner-centenárium ajánlatos nem-német szerzőket is olvasni. Két idézet: „A Wagner-mánia megbocsátható tévelygés, a Wagner-izony gyermekbetegség.” (Camille Saint-Saëns, 1902) „Valószínű, hogy nem keveseket tett a katolikus vallás ellenségeivé a pápa csalhatatlanságáról szóló kijelentés. Ha Wagner csak szerzte, bemutatla és kiadta volna, anélkül, hogy írásában kibeszélje magát magáról, dicsérnék vagy szidnák, megszeretnék vagy nem, ahogy az minden zeneszerzővel történik. Am azagal, hogy egyedül üdvöztető avatta magát, ellenézet gerjeszt és ellenkezést.” (Anton Rubinstein, 1890)

(D)

Egy operabarátság feljegyzéséből

Carmen

A *Carmen* a legtáncratermettebb zenedráma. Maga Carmen mondja: „La danse ou chant se marient”.

A *Carmen* a legdehűsebb tragédia, mit valaha is írtak, illetve komponáltak. Az uralkodó zenei formából: a francia rondóból áradó belső derű beragogyja a tragédia legsötétebb, legijesztőbb zugait is. A rondóformára jellemző többszörös visszatérés nyugalmat, biztonságot áraszt. A tragikus légtörő, halálhívó kártyaáriá csak műló, halvány nyomokat hagyó epizód, a körülötte eszesőség, locsogó, vidám és rendíthetetlen rondótéma természetes körforgása elvben örök. Még a nagyívű, transzcendens Verdi-dallam, a dallamok dallama is tart a haláltól. S akkor egy korlátolt, jelentéktelen, ámde renitens kis rondótémáról kislül: erősebb a halálnál. Ez Bizet diadala, a francia szellem diadala.

S ami a legcsodálatosabb: a derűs tragikum klasszikusan szilárd, zárt formavilága ellenáll a diszkkrét harmóniai elszíneződések, a nemcsak erős romantikus zínatokban, de preimpressionista színárnyalatokban is gazdag spanyolosságok, a Puccini előlegező nyugtalankodó szinkópák és egyéb modern zenei neurozisos bomlasztó, erjesztő hatásának. Mozart-operákat eszünkbe juttató kohézió jellemzi a *Carmen*-t.

Tosca

Akárki akármit mond, nagyszerű opera a *Tosca*. Van benne ingerlően finom tenorének: a képária. Van benne egy szívmengető belépő: a Toscaé. Van benne egy szívdermesztő belépő: a Scarpiaé. Van benne egy istentelen *Te Deum*. Van benne egy szexuálpatológikus baritonária: ugyancsak Scarpiaé. Van benne egy szívfacsaró olasz dal: a levélária. Van benne egy mély értelmű miniatúr, objektív, könnyű és mosoly nélküli, akár a népdal: a páztorfiú éneke. Van benne két baljóslatú, puccinisan enervált, a lélektani hitel kedvéért formailag felaprózott, ennek ellenére vagy éppen ezért áldásos dallamokban bővelkedő, elemi erejű, torokszorítóan szép szerelmi kettős.

A szadizmussteli második felvonás, Scarpia felvonása felvisz a lírai csúcspontra (*Tosca* címűje), felvisz a drámai csúcspontra (*Scarpia* halála).

Puccini *Tosca*ja slágerre lett remekmű. A sláger: a beszennyezhetetlen bel canto s a szennyes, vérkönyves verismus. A sláger szinte szimfonikus logikájú szerkezetet: remekművet takar.

★

Floria Tosca, Mario Cavaradossi és... Scarpia. Scarpianak nincs keresztneve, ez is hozzátartozik gyűlöletes, ijesztő lényének démoni eleganciájához.

Floria Tosca és Mario Cavaradossi, Floria és Mario... Puccini-dallamokkal átitott két gyönyörű név...

RÓNAI ISTVÁN